

Lausunto

10.06.2024

Asia: VN/27386/2023-VNK-31

Luonnos valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä

Tarkentavat kysymykset

Millaista sidosryhmäyhteistyötä tulisi tehdä toimeenpanon aikana (yhteistyötahot, yhteistyön muoto ja fokus)?

-

Miten ja missä toimenpiteissä risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjuminen tulisi erityisesti huomioida?

-

Mitä sellaisia toimenpiteitä toimenpideohjelmasta puuttuu, joita valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon puitteissa pitäisi mielestäsi edistää?

-

Miten toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?

-

Muut kommentit

-

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta toimenpideohjelmaksi rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tässä lausunnossa nostamme esiin eräitä keskeisiä periaatteita, joiden tulisi heijastua toimenpideohjelmaan ja hallituksen antirastisiin toimiin

muutoin, sekä eräitä keskeisiä osa-alueita, joita valtuutettu edelleen toivoo kehitettävän toimenpideohjelmassa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa aluksi sen itsestäänselvyyden, joka toimenpideohjelmaluonnoksesta ei kaikilta osin käy yksiselitteisesti ilmi: rasismi koskettaa syvästi myös tuhansia suomalaisia, jotka kuuluvat johonkin näkyvään vähemmistöön. Rasismi ei siis johdu kasvavasta maahanmuutosta, vaan rasismi on syvällä suomalaisen yhteiskunnan rakenteissa, ja aiheuttaa mustille ja ruskeille ihmisille ja muutoin näkyviin vähemmistöihin kuuluville tai tällaisiksi oletetuille, olivatpa he Suomen kansalaisia tai ei, pitkäaikaisia, toistuvia, ja usein syvästi traumatisoivia kokemuksia. Rasismi kohdistuu myös Suomen perinteisiin vähemmistöihin, kuten romaneihin, ja myös alkuperäiskansa saamelaisiin.

Toimenpideohjelmaan on tärkeää sisällyttää kattava rasismin määritelmä, jotta lukijalle käy selväksi, mitä valtioneuvosto mieltää rasismiksi. Valtioneuvoston tiedonannossa yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa 31.8.2023 rasismi määritellään seuraavasti (s. 2):

”Rasismi perustuu yksilöiden tai ihmisryhmien määrittelyyn alempiarvoiseksi esimerkiksi etnisen alkuperän, ihonvärin, kansalaisuuden, kulttuurin, äidinkielen tai uskonnon perusteella. Rasismia voi ilmetä yhteiskunnassa syrjivinä normeina tai käytäntöinä esimerkiksi työelämässä. Rasismi voi näyttäytyä yksilöiden ja ryhmien välillä syrjivänä käytöksenä. Yksilöiden ja ryhmien väliset ennakkoluulot ja vierauden pelko voivat toimia kasvualustana rasismille. Rasismi luo eriarvoisuutta ja vahingoittaa sen kohteiden lisäksi koko yhteiskuntaa.”

Selvyyden vuoksi olisi toimenpideohjelmassa tärkeää todeta, että toimenpideohjelma kohdistuu nimenomaan rasismin torjumiseen, eli siis tiedonannossa todettu-jen syrjintäperusteiden (alkuperä, ihonväri, kansalaisuus, kulttuuri, äidinkieli, uskonto) johdosta ilmenevinä syrjivinä normeina tai käytäntöinä, tai yksilöiden ja ryhmien välisenä syrjivänä käytöksenä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että huolimatta toimenpideohjelman melko kattavasta rasismin määritelmästä huolimatta toimenpideohjelmaan ei lainkaan sisälly toimenpiteitä islamofobian torjumiseksi. Toisaalta ohjelmaan sisältyy toimenpiteitä antisemitismin torjumiseksi, joskin melko yksipuolisesti synagogan turvallisuusjärjestelyjen osalta.

Valtioneuvoston tiedonannossa todetaan, että rasismi voi ilmetä yhteiskunnassa syrjivinä normeina tai käytäntöinä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että varsinaiseen toimenpideohjelma ei juuri sisälly toimenpiteitä rakenteelliseen syrjintään puuttumiseksi.

On kuitenkin myönteistä, että toimenpideohjelman luvussa 3 on korostettu yhdenvertaisuuslainsäädännön ja siihen sisältyvien rakenteiden merkitystä myös rasismin torjumiseksi. Yhdenvertaisuuslakiin, mutta myös esimerkiksi rikoslakiin, on sisällytetty säännöksiä, joiden tehokkaalla toimeenpanolla voidaan puuttua rasistisiin ja syrjiviin rakenteisiin ja tekoihin, ja edistää yhdenvertaisuutta. Esimerkiksi kasvatuksen ja koulutuksen kenttä sekä työelämä ovat elämänalueita, joilla toisaalta niin syrjivät rakenteet kuin yksittäiset syrjinnän ja rasismin kokemukset

ovat valitettavan tavallisia, mutta joilla toisaalta voidaan saavuttaa yksilöiden ja koko yhteiskunnan kannalta merkittävää myönteistä muutosta suunnitelmallisella ja tavoitteellisella yhdenvertaisuustyöllä. Siksi on erittäin valitettavaa, että Kuntaliitto on sisällyttänyt varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuuden edistämis- ja suunnittelu-velvoitteen omiin normienpurkutavoitteisiinsa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää keskeisenä valtioneuvoston toimenpideohjelman uskottavuuden mittarina, että samaan aikaan toimenpideohjelman toteutuksen kanssa ei heikennetä tai romuteta olemassa olevaa lainsäädäntöä ja rakenteita yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjintään puuttumiseksi.

Yhdenvertaisen ja rasismista vapaan lähestymistavan on myös heijastuttava poikkileikkaavasti kaikkiin hallituksen politiikkatoimiin.

1. Toimenpideohjelman tulisi vastata kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamiin suosituksiin

Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö ovat kansallisen perusoikeusjärjestelmän ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ydinaluetta. Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen ja yhdenvertaisuuslainsäädäntö edellyttää aktiivisia toimia syrjintään puuttumiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemyksen mukaan toimenpideohjelman tulisi heijastaa ja vastata niihin tarpeisiin ja osa-alueisiin, mitä rasisisesta syrjinnästä ja häirinnästä ilmiönä ja tutkimustiedon perusteella tiedetään. Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat antaneet Suomelle lukuisia suosituksia, jotka pohjautuvat vastaamaan näihin tarvittaviin maakohtaisiin toimiin.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemyksen mukaan toimenpideohjelman tulisi vastata kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten esiin nostamiin huo-liin ja suosituksiin rasismien kitkemiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Val-tuutettu katsoo, että valtioneuvoston toimenpideohjelmassa olisi syytä kiinnittää erityistä huomiota seuraaviin valvontaelinten huomioihin ja suosituksiin.

1) Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea ilmaisi huolensa Suomen 23. määräaikaishuoneen loppupäätelmissään erityisesti rasisisiin motiiveihin perustuvien viharikosten huomattavasta ja kasvavasta esiintyvyydestä sekä siitä, että suhteellisen harvat viharikokset ovat johtaneet syytteen nostamiseen. Komitea pani merkille kasvavan vihamielisyyden ulkomaalaistaustaisiksi oletettuja ihmisiä, kuten romaneja, muslimeja, somaleja, venäläisiä ja ruotsinkielisiä, kohtaan ja pani merkille syvästi huolestuneena, että rasismiksi ja muukalaisvihaksi katsottava maahanmuuttajavastainen puhe oli lisääntynyt erityisesti poliitikkojen keskuudessa. (10. kohta.)

Valtuutetulle tulleet yhteydenotot kuvastavat, kuinka rasismien ja vihapuheen normalisoituminen suomalaisessa yhteiskunnassa – erityisesti myös politiikassa – herättävät huolta, pelkoa ja turvattomuutta, erityisesti eri vähemmistöryhmissä.

Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea suosittelikin, että Suomi:

- a) tutkii tehokkaasti rasistisen vihapuheen, yllyttämisen rotuvihaan ja rotuun perustuvat väkivaltatapaukset sekä kohdistaa asianmukaiset syyte- ja seuraamustoimet niihin, jotka ovat vastuussa näistä teoista;
- b) antaa pakollista ja jatkuvaa koulutusta viharikoksista ja yhdenvertaisuudesta kaikkien tasojen lainkäyttöviranomaisille;
- c) tuomitsee julkisesti virkamiesten ja poliitikkojen rasistisen vihapuheen ja muukalaisvihamieliset lausunnot muun muassa verkkoviestimissä, irtisanoutuu niistä julkisesti ja kehottaa poliitikkoja varmistamaan, etteivät heidän julkiset lausuntonsa osaltaan edistä suvaitsemattomuutta, leimaamista ja yllyttämistä vihaan;
- d) antaa seuraavassa raportissaan tilastotiedot viharikosten, niitä koskevien tuomioiden ja niiden tekijöille tuomittujen rangaistusten määrästä ja luonteesta sekä näiden rikosten uhreille mahdollisesti myönnettyistä korvauksista.

2) YK:n lapsen oikeuksien komitea puolestaan antoi Suomelle kesäkuussa 2023 suosituksensa koskien Suomen yhdistettyä viidettä ja kuudetta määräaikaista raporttia lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanosta sekä valinnaisesta pöytäkirjasta. Lapsen oikeuksien komitea kiinnitti Suomen huomion keskeisten huolenaiheidensa ja suositustensa osalta muun muassa yhdenvertaisuuteen (16. kohta) ja turvapaikanhakija-, pakolais- ja maahanmuuttajalapsiin (39. kohta), joiden osalta komitea katsoi, että Suomen on ryhdyttävä kiireellisiin toimenpiteisiin. Komitea ilmaisi olevansa syvästi huolestunut lapsiin ja nuoriin sukupuolen, iän, kielen, ja kansallisen tai etnisen alkuperän, maahanmuuttajataustan perusteella, vammaisiin lapsiin, sekä lesbo-, homo-, bi-, trans- ja intersukupuolisiin lapsiin kohdistuvasta jatkuvasta syrjinnästä ja kiusaamisesta.

Lapsen oikeuksien komitea suositteli, että Suomi

- a) tehostaa syrjinnän, kuten rotusyrjinnän, vihapuheen ja viharikosten, torjuntaa;
- b) voimistaa pyrkimyksiään parantaa sellaisten kohdennettujen poliitikkojen ja ohjelmien vaikuttavuutta, joilla pyritään poistamaan lasten syrjintä kaikilta suomalaisen yhteiskunnan aloilta ja

kaikista yhteiskuntapiireistä, mukaan lukien kansalaisyhteiskunta, yhteisöt sekä itse lapset ja nuoret varhaisesta iästä alkaen;

c) hyväksyy toimenpiteitä, joihin sisältyy yhdenvertaisuutta edistäviä tiedotuskampanjoita ja joiden avulla lisätään tiedotusvälineissä viestejä, jotka voivat osaltaan muuttaa ihmisten menettelyä ja käyttäytymistä, jotta saataisiin muutetuksi niitä sosiaalisia normeja, jotka edistävät syrjintää erityisesti sellaisten syiden kuin etnisen alkuperän, maahanmuuttaja-aseman, vammaisuuden, uskonnon, seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin, muiden muassa, perusteella.

3) Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea antoi Suomelle suosituksensa koskien Suomen seitsemättä määräaikaisraporttia kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) täytäntöönpanosta keväällä 2021.

Komitea ilmaisi olevansa huolestunut siitä, että haavoittuviin ryhmiin ja vähemmistöryhmiin, kuten naisiin, afrikkalaistaustaisiin, muslimeihin, lesbo-, homo- ja biseksuaaleihin, transsukupuolisiin sekä romani- ja juutalaisyhteisöihin kohdistuu edelleen suvaitsemattomuutta, ennakkoluuloja, vihapuhetta ja viharikoksia erityisesti joukkoviestimissä ja sosiaalisissa verkostoissa. Tässä suhteessa komitea piti valitettavana, ettei politiikka- ja tiedottamistoimien vaikutuksista ja vaikuttavuudesta vihapuheen ja viharikosten vähentämisessä ole saatavilla yksityiskohtaisia tietoja ja ettei tietoja tästä asiasta kerätä riittävästi.

YK:n ihmisoikeuskomitea suositteli, että Suomen tulisi tehostaa pyrkimyksiään torjua yleissopimuksen 19 ja 20 artiklan sekä mielipiteen- ja sananvapautta koskevan komitean yleiskommentin nro 34 (2011) mukaisesti muun muassa rotuun, etniseen taustaan, uskontoon tai seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuvaa syrjintää, vihapuhetta ja kehottamista syrjintään tai väkivaltaan.

Komitea suositteli, että Suomen tulisi muun muassa

a) parantaa aihetta koskevien tietojen keruuta ja ryhtyä tehokkaisiin toimiin vihapuheen ehkäisemiseksi sekä verkossa että sen ulkopuolella, tuomita vihapuhe päättäväisesti ja julkisesti sekä tehostaa pyrkimyksiä puuttua verkossa esiintyvään vihapuheeseen;

b) tehostaa tiedottamistoimia, joilla pyritään edistämään ihmisoikeuksien kunnioittamista ja monimuotoisuuden suvaitsemista sekä oikaisemaan ja poistamaan rotuun, etniseen alkuperään, uskontoon tai seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuvat stereotyyppiset ennakkoluulot;

c) kannustaa ilmoittamaan viharikoksista ja varmistaa, että viharikokset tutkitaan perusteellisesti, rikoksentekijät asetetaan syytteeseen ja heitä rangaistaan ja että uhrien käytettävissä on tehokkaat oikeuskeinot;

d) antaa asianmukaista koulutusta vihapuheen ja viharikosten käsittelemisestä keskus- ja paikallishallinnon viranomaisille, lainvalvontaviranomaisille, tuomareille ja syyttäjille sekä monimuotoisuuden hyväksymisen edistämistä joukkoviestimissä työskenteleville.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että YK:n ihmisoikeuskomitea ilmaisi huhtikuussa 2024 julkaisemassaan loppupäätelmiään koskevassa seurantaraportissaan (Report on follow-up to the concluding observations of the Human Rights Committee) olevansa huolissaan siitä, että viharikokset ovat lisääntyneet viimeisen kahden vuoden aikana ja että puutteet vihamotiivin tunnistamisessa ja käsittelyssä rikosprosesseissa tiettävästi jatkuvat. Ihmisoikeuskomitea toistikin suosituksensa ja pyysi lisätietoja toimenpiteistä viharikosten tunnistamisen ja tutkimisen parantamiseksi.

4) YK:n kidutuksen vastaista yleissopimusta valvova komitea julkaisi vastikään 10.5.2024 loppupäätelmänsä ja suosituksensa Suomelle. Komitea ilmaisi olevansa erityisen huolissaan rasististen viharikosten kasvavasta määrästä, jotka kohdistuvat erityisesti etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöryhmiin, kuten romaneihin, muslimeihin, afrikkalaistaustaisiin ihmisiin sekä venäjän- ja ruotsinkielisiin. Komitea ilmaisi olevansa erityisen huolissaan myös väkivaltaisten hyökkäysten kasvusta maahanmuuttaneita, pakolaisia ja turvapaikanhakijoita kohtaan sekä ilmaisi olevansa huolestunut muukalaisvihamielisestä ja rasistisesta puheesta politikkojen keskuudessa.

Huomioiden yhtäällä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamat suositukset ja toisaalla tuoreimpien kansainvälisten ja kansallisten tutkimusten tulokset, toimenpideohjelman erityisesti rasistisen häirinnän ja väkivallan torjuntaa käsittelevät toimenpiteet ovat valtuutetun arvion mukaan suppeita eivätkä vastaa tarvittavia toimia, joita valvontaelimet ovat Suomelta edellyttäneet.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että tuoreimman Euroopan unionin perusoikeusviraston julkaiseman Tummaihoisena EU:ssa -raportin mukaan rasistista syrjintää ja häirintää koetaan Suomessa enemmän kuin monessa muussa EU:n jäsenmaassa. Suomessa kohdataan kaikkein eniten juuri rasistista häirintää ja väkivaltaa. Viimeisen vuoden aikana rasistista häirintää Suomessa kertoi kohdanneensa 43 prosenttia kaikista vastaajista. Tutkimuksessa mukana olleiden maiden yhteinen keskiarvo oli lähes puolet tästä, 24 prosenttia. Hälyttävää on, että kokemukset rasistisesta väkivallasta tutkimusta edeltäneen viiden vuoden aikana olivat Suomessa kaikkein yleisimpiä. Huomionarvoista on, että kokemukset rasistisesta häirinnästä Suomessa ovat kasvaneet vuosien 2016 ja 2022 välillä ja häirintää kohtaavat etenkin nuoret ja ne, jotka käyttävät näkyviä ja perinteisiä uskonnollisia vaatetuksia.

Toimenpideohjelmalla vahvistetaan häirintään puuttumista ja häirinnän uhrien tukea liikunnan ja urheilun saralla. Suunnitelmallisen yhdenvertaisuuden edistämisen vaatimus valtiovastuusta hakevilta liikunnan ja urheilun toimijoilta kannustaa toimijoita kehittämään käytäntöjään häirintään puuttumiseksi. Tämän toimintamallin laajentaminen myös muille aloille olisi valtuutetun arvion mukaan kustannustehokas toimenpide yhdenvertaisuuden edistämiseen. Lisäksi toimenpideohjelmassa vakiinnutetaan Et ole yksin -palvelu, joka auttaa syrjinnän ja häirinnän uhreja. Palvelusta on syytä tiedottaa laajemmin esimerkiksi suunnitellussa kampanjassa ja palvelua tulisi

vahvistaa koulutuksilla ja ohjeistuksilla, jotta syrjinnän ja häirinnän uhrin osataan ohjata ottamaan yhteyttä tarvittaessa myös poliisiin tai yhdenvertaisuusvaltuutettuun.

Huolimatta siitä varsin kattavasta eri kyselyihin ja tutkimuksiin perustuvasta tiedosta vihapuheen ja viharikosten yleisyydestä sekä kattavista ihmisoikeussopimusten valvontaelinten suosituksista, toimenpideohjelmaluonnos ei varsinaisesti sisällä toimenpide-esityksiä kohdennetusti sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon toimijoiden osalta tässä kokonaisuudessa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee, että toimenpideohjelmaan sisällytetään vielä selkeitä koulutuskokonaisuuksia koko rikosseuraamusjärjestelmän viranomaisketjuun (poliisi, syyttäjä, tuomioistuimet) sekä sitoumuksia vihapuhetta ja viharikoksia koskevan säännöllisen tiedonkeruun parantamiseksi sekä lainsäädännön toimivuuden ja vaikuttavuuden arvioimiseksi.

2. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi on varattava riittävät resurssit

Jotta toimenpideohjelman vaikutusta yhdenvertaisuuden edistämiseen olisi mahdollista arvioida, toimenpideohjelmaan olisi tullut jo lausuntovaiheessa liittää konkreettisemmat kuvaukset toimenpiteistä. Erityisen tärkeää olisi tietää eri toimenpiteille varattavat resurssit. Sinänsä perustellun toimenpiteen vaikuttavuus voi jäädä vähäiseksi, mikäli toimenpiteen toteutukseen ei ole riittäviä resursseja. Toimenpideohjelman toimeenpanoon on varattu kuusi miljoonaa euroa vuosille 2024–27. Tästä budjetista 400 000 € on vuositasolla varattu juutalaisen seurakunnan turvallisuuden edistämiseen. Muihin toimenpiteisiin on siis vuositasolla käytettävissä noin miljoona euroa. Toimenpidekohtainen rahoitus jäänee näillä tiedoilla hyvin pieneksi.

Toimenpideohjelman toteuttamiseen, seurantaan ja arviointiin osallistetaan luonnoksen mukaan laajasti rasismia ja syrjintää kokevia yhteisöjä kansalaisjärjestöjen kautta. Kansalaisjärjestöille on varattu konkreettinen rooli myös useissa toimenpiteissä. Toimenpideohjelman vaikuttavuuden kannalta kansalaisyhteiskunnan rooli on keskeinen. Toimenpideohjelmassa ei kuitenkaan osoiteta kansalaisjärjestöille resursseja toimenpideohjelman vaatimiin toimiin. Samaan aikaan hallitus on leikannut kansalaisjärjestöjen resursseja. Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemyksen mukaan toimenpideohjelman toteutus vaatii lisärahoitusta antirasistista työtä tekeville kansalaisjärjestöille.

3. Ulkomaalaisten oikeudet

Suomen harjoittamalla maahanmuutto- ja kotoutumispolitiikalla on keskeinen merkitys toimenpideohjelman tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Ottaen huomioon, että nykyisen hallitusohjelman nimenomaisena tavoitteena on merkittävästi ”tiukentaa” maahanmuutto- ja kotoutumispolitiikkaa, tulisi rasismien torjuminen ja ulkomaalaisten yhdenvertaisuuden edistäminen ottaa erityisesti huomioon myös hallitusohjelman toimeenpanossa näiltä osin.

Viimeisen puolen vuoden aikana esitetyt maahanmuuttoa ja kotoutumista koskevat lainmuutokset tulevat heikentämään Suomessa asuvien ulkomaalaisten perus-tavaa laatua olevien oikeuksia. Heikennykset koskevat muun muassa oleskeluoikeutta, oleskeluoikeuden pituutta, taloudellisia oikeuksia ja sosiaaliturvaa sekä mahdollisuutta saada kansalaisuus ja tätä kautta osallistua täysimääräisesti suomalaiseen yhteiskuntaan. Muutokset rajoittavat myös lapsen oikeuksien toteutumista ja oikeutta perhe-elämään. Sen sijaan, että lainmuutoksilla pyrittäisiin yhdenvertaisempaan Suomeen, kyseessä olevat muutokset asettavat siis Suomessa asuvat henkilöt keskenään entisestään eriarvoisempaan asemaan.

4. Tekoälyn hyödyntämisen yhdenvertaisuuden varmistaminen tulee sisällyttää toimenpiteisiin

Tekoälyn lisääntyvä käyttö on merkittävä yhdenvertaisuuskysymys: tekoälyn hyödyntämiseen tiedetään liittyvän sekä potentiaalia edistää yhdenvertaisuutta että huomattavia syrjintäriskejä, joita on tehokkaasti osattava ehkäistä. Toimenpideohjelmassa ei ole huomioitu tekoälyn käytön yhdenvertaisuutta eikä se sisällä tästä toimenpiteitä. Tämä olisi tarpeen, erityisesti huomioiden hallitusohjelman kirjaukset tekoälyn käytön mahdollistamisen lisäämisestä ja käyttöön kannustamisesta myös julkisella sektorilla. Viranomaisilla on lakisääteinen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta digitalisaatiossa ja tekoälyn hyödyntämisessä ja juuri nyt on tarve varmistaa ja tukea tämän velvollisuuden noudattamisessa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu suosittelee, että toimenpideohjelman kohtaan Valtioneuvoston ja hallinnon omat toimet sisällytetään konkreettisia tekoälyn käytön syrjimättömyyttä ja yhdenvertaisuutta tukevia toimia, kuten: Valtioneuvosto ja ministeriöt hallinnon aloillaan toteuttavat ja edellyttävät tekoälyhankkeissa ja -hankinnoissa tehokasta yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia, arvioinnin johtopäätösten huomiointia päätöksenteossa ja tekoälyjärjestelmien vaikutusten seuranta. Tälle tekoälyn käytön yhdenvertaisuutta tukevalle työlle varmistetaan valtioneuvostotasoinen tukirakenne (esim. digitoimistosta) ja sovitaan ohjaus- ja seurantavastuista. Tulohajauksessa ja resursoinnissa huomioidaan tekoälyn syrjimättömyyden varmistaminen. Lisäksi tekoälyasetusta toimeenpantaessa ja sen kansallista valvontarakennetta laadittaessa kuten myös uutta kansallista tekoälyn käytön mahdollistavaa lainsäädäntöä julkisella sektorilla laadittaessa painotetaan yhdenvertaisuuden tehokasta toteutumista.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on juuri aloittamassa kaksivuotisen EU-rahoitteisen hankkeen tekoälyn käytön syrjimättömyyden varmistamiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Erityisenä painopisteenä on yhdenvertaisuusvaltuutetun ja muiden perusoikeusvalvojien osaamisen ja yhteistyön varmistaminen. Valtioneuvostotason ja ministeriöiden toimet aiheen parissa saivat siten tukea yhdenvertaisuusvaltuutetun hanketoimista.

5. Lopuksi

Rasismin vastaisen toimenpideohjelman tausta on kesän 2023 julkisessa keskustelussa valtioneuvoston jäsenten rasistisista puheista ja kirjoituksista. Ohjelman uskottavuuden ja vaikuttavuuden varmistamiseksi on tärkeää, että siihen sisältyy koko valtioneuvostoa, mukaan lukien yksittäisiä valtioneuvoston jäseniä, koskevat sitoumukset rasismia ja vihapuhetta vastaan. Ei riitä, että valtioneuvosto sitoutuu toimenpideohjelmaan, vaan sen uskottavuus mitataan joka päivä, esimerkiksi julkisuuteen tai sosiaalisessa mediassa annetuissa kommentteissa ja päivityksissä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu Kristina Stenman

Stenman Kristina
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto

Jutila Matti
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto